

Богдана Сипко

*Кандидат історичних наук, асистент,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

**«ЄВРОПА ЄВРОПЕЙСЬКА» У ВІЗІІ ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНОГРАМ ОФІЦІЙНИХ ВИСТУПІВ)**

У статті на основі фонограм офіційних виступів Шарля де Голля розглянуто погляди цього військово-політичного діяча на інтеграційні процеси у Західній Європі. «Європейську Європу» розглянуто у чотирьох основних ракурсах: національне питання, економіка, система безпеки й оборони і принцип керівництва цим об'єднанням. З метою простежити дієвість концепції де Голля, проаналізовано шляхи й особливості реалізації елементів цієї програми на практиці у 1958–1968 рр.

Ключові слова: Шарль де Голль, Франція, П'ята Республіка, європейська інтеграція, фонограми.

Шарль де Голль (1890 – 1970) без сумніву одна з найяскравіших постатей не лише французької, а й світової історії ХХ ст. Саме цей діяч свого часу очолив «Вільну Францію», до 1946 р. керував діяльністю Тимчасового уряду Франції, став творцем режиму П'ятої Республіки та ідейним натхненником суспільно-політичної течії голлізму, яка досі є однією з найпотужніших у Французькій Республіці. В очах співвітчизників де Голль завжди залишався насамперед талановитим військовим, про що промовисто свідчить той факт, що навіть у 1959–1969 рр., коли він перебував на посту Президента Республіки, найпоширенішим звертанням до нього журналістів було не «Мій Президенте», а – «Мій Генерале». Сам же Шарль де Голль про себе говорив: «З того моменту, відколи я Француз, я і Європець» [1]. Вже з цих слів стає зрозуміло, що де Голль осмислював і співставляв поняття «Франції» та «Європи». Концептуальне бачення Ш. де Голлем «майбутнього Європи» і є предметом цієї статті.

Ми ставимо перед собою наступні завдання:

– проаналізувати суть концепції «єдиної Європи» (або як її ще називають «Європи вітчизн» Ш. де Голля);

– на основі аналізу фонограм виступів де Голля обґрунтувати правильність вживання на означення вищезгаданої концепції терміну «європейська Європа»;

– охарактеризувати місце на політичній шахівниці світу, яке де Голль відводив об'єднаній Європі;

– розглянути, наскільки де Голлю після приходу до влади у 1958 р. вдалося втілити власну концепцію в життя.

В основу статті покладено доволі своєрідну джерельну базу, а саме – фонограми виступів Шарля де Голля. До вибору власне цих джерел спонукали два аргументи: по-перше, вони дають можливість прослідкувати зміну бачення де Голлем своєї концепції, а по-друге, будучи транскрибованими французькою мовою, є маловідомими україномовному читачу. Для введення інформації із фонограм у ширший контекст було використано синтетичні праці Жана-Батіста Дюрозеля [2], Генрі Кіссінджера [3] і В'ячеслава Шилова [4].

Аналізуючи постать Шарля де Голля, варто пам'ятати, що він був дуже своєрідною людиною і не комплексував із цього приводу, показовою була його заява напередодні президентських виборів 1965 р., коли він відмовився від запропонованого йому 2-годинного телефіру, виголосивши: *«Я відмовляюся бути таким кандидатом, як інші»* [1]. Аналогічно він виголошував свої міркування і щодо облаштування Європи, не сильно переймаючись тим, що його слова можуть комусь не сподобатися.

Перш ніж перейти до аналізу концепції де Голля, доцільно насамперед усунути термінологічну плутанину, пов'язану із найкоректнішою назвою концепції Європи, запропонованої Ш. де Голлем. Серед науковців немає одностайного визначення: Генрі Кіссінджер пише про «Європу з окремих держав» [3, с.557], Жан-Батіст говорив про «Європу держав» [2, с.609], а Валерій Копійка пропонує назву концепції де Голля – «європейська Європа»

[5, с.115]. Щоби розв'язати дилему, звернемося до виступів самого де Голля. Під час прес-конференції у травні 1962 р. французький президент наголосив, що *«ніколи не говорив про Європу вітчизн»*[6], хоча власне цей термін йому приписували як сучасники, так і історики та політологи. Із липневого звернення 1964 р. стає зрозумілим, що цей політик говорив насамперед про *«європейську Європу»*: *«Європа, яку потрібно створити, це Європа європейська. Європейська, це означає, що вона повинна існувати самостійно і для себе, і що на світовій арені вона повинна вести свою, незалежну політику...»* [7]. Відзначимо, що В. Шилов також використовував термін *«європейська Європа»*[4, с.177–205].

Постає питання про географічні рамки Європи, згідно уявлень пана де Голля. Питання, на перший погляд, елементарне. Здається, достатньо прослухати фонограму його прес-конференції від 12 листопада 1953 року, щоби знайти там наступне визначення: *«Я добре знав, що Європа простягалася від Гібралтару до Уралу»* [8], чи взяти до уваги його заклик встановити *«від Атлантики до Уралу режим розрядки, згоди та співпраці»* [9], виголошений у рамках візиту до Польщі у 1967 році. Однак, глибший аналіз показує, що не все так однозначно. Говорячи про *Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)* у складі Франції, ФРН, Італії та країн Бенілюксу, де Голль назвав його прикладом того, як *«факт географічний став фактом економічним»* [1], що мало би означати, що європейське об'єднання повинне мати за основу не лише геополітичний, а й економічний фактори. У своїх виступах Шарль де Голль неодноразово наголошував, що шість вищезгаданих держав мають *«схожу природу»*, що є підставою для успішної інтеграції. Зі зрозумілих політичних причин до системи *«європейської Європи»* не залучалися країни Центрально-Східної Європи. Натомість специфічним було виключення із цих процесів Скандинавських країн та Великобританії: *«їхні інтереси в своїй основі відмінні від інтересів континентальних держав...»* [10]. Виступаючи проти приєднання до ЄЕС Великобританії, пан генерал найчастіше використовував наступні аргументи:

по-перше, британський уряд відмовився стати засновником цієї організації, по-друге, економічні інтереси цієї морської держави не співпадають із пріоритетами континентальних держав, а, по-третє, це королівство «було троянським конем США» [2, с.610]. Отже, говорячи про «європейську Європу», Ш. де Голль мав на увазі насамперед держави, які входили до Спільного ринку.

Що ж мала являти собою «європейська Європа»? Спробуємо розглянути її у чотирьох контекстах: національне питання, економіка, система безпеки й оборони і принцип керівництва цим об'єднанням. Практично у всіх своїх публічних заявах, які стосувалися європейського питання, де Голль наголошував, що не вірить в доцільність чи можливість наднаціонального об'єднання, яке б вело до стирання національних особливостей європейських народів. Діячів, які закликали до такої моделі об'єднання генерал сміливо називав «міфотворцями»: *«З усіх боків чути крики: Наднаціональна Європа, треба всього-навсього стопити разом французів та німців, італійців та англійців тощо. Так, це зручно і навіть спокусливо, але це веде до химер та міфів... А є реальність, яка не така...»* [1]. Ще гостріша сатира вчувається у рядках, де французький президент наголошує, що Данте, Гете і Шатобріан належали усій Європі, але їхня велич полягала у тому, що вони були не лише видатними європейськими літераторами, а й визначними італійцем, німцем та французом, їхня слава була б незрівнянно меншою, якби вони *«були апатридами і писали інтегрованою есперанто»* [6]. Мабуть, найпереконливіше мотиви необхідності збереження національної ідентичності європейськими державами пролунали у виступі пана де Голля перед бухарестськими парламентарями у травні 1968 р.: *«Ми віримо, що це нації, які «душею» і «тілом» становлять невід'ємні елементи універсального, загальносвітового буття...»* [11].

Будучи свідомим французом, генерал де Голль намагався розробити таку схему економічної співпраці в «європейській Європі», яка би була вигідною насамперед Республіці. Розуміючи, що Франція є не лише

потужною індустріальною, а й аграрною державою, де Голль наголошував на необхідності спрощеного експорту не тільки товарів промисловості, а й надлишкової сільськогосподарської продукції: *«зрозуміло, що в сукупності нашої державної продукції, аграрний сектор є основним елементом. Ми не можемо погодитися і пристати до спільного ринку, де би французька аграрна продукція не знайшла свого застосування...»* [12]. В основі економічної моделі «європейської Європи» лежав принцип взаємної вигідності митних полегшень та спільних регламентацій виробництва для всіх членів спільноти. На думку творця П'ятої Республіки, континентальні країни Західної Європи дуже тісно пов'язувала саме спільність економічних інтересів. Вищість національних економічних інтересів над загальноєвропейськими проявилася у 1965 р. під час т. зв. «кризи пустого стільця», коли в 1965 р. де Голль заявив: *«Таким чином змагання стає справою пустих амбіцій. А Франція потребує прибутків. Ми покидаємо Спільний ринок»* [13], а вже в січні 1966 р. досягнувши задоволення своїх вимог, Франція повернулася в ЄЕС.

Питання системи оборони тісно переплетене із проблемою стосунків із не-членами об'єднання. Одним із основних завдань «європейської Європи» був захист її членів від агресії третьої сторони. Європейська оборонна доктрина де Голля виходила із двох постулатів: ефективність і швидкість реагування та непідвладність третій силі. Еволюція поглядів цього французького діяча щодо системи безпеки стає зрозумілою при порівняльному аналізі його виступів у 1951 р. та в 1964 р. У першому випадку відчувається невпевненість у силах Європи: *«Американці, кажу я вам, захищайте Європу, ви потрібні їй, а вона потрібна вам!»* [14]. Натомість у 1964 р., коли Європа вже вийшла з економічних негараздів, а Франція активно працювала над вдосконаленням ядерної зброї, французький президент висунув концепцію Європи, як третьої сили, непідвладної біполярній системі США та СРСР: *«обставини очевидно змінилися, оскільки західні держави нашого давнього континенту відновили свою економіку,*

відновлюють військові сили...Таким чином Європа може жити власним життям, оскільки має для цього і цінності, і засоби...Не на противагу Новому Світу, а паралельно з ним, до того ж монолітність тоталітарного блоку розпадається...» [7]. Ще одним пріоритетом для “європейської Європи” в оборонній сфері було однакове ставлення до будь-якого суб’єкта міжнародних відносин: «ми не уникаємо контактів ні з ким. Ми хочемо мати прямі та продуктивні зв’язки з цілим світом. Ми у світі такі одні...» [1]. Схеми міжнародних стосунків мала будуватися не на експансіонізмі, а на культурних зв’язках, цивілізаційному підході, що й стало козирною картою французькою зовнішньої політики аж до 2007 року. Жак Ширак, як і Шарль де Голль любив повторювати, що основним для Франції є захист прав людини у світі.

Що ж стосується форми керівництва «європейською Європою», то тут пан Президент був дуже категоричним. Де Голль різко критикував діяльність наднаціональних комісій чи органів, які не були б підзвітні національним урядам, називаючи їх «творіннями технократів». На думку пана Шарля, для політичного управління об’єднаною Європою підійшли б комісії у складі делегатів від національних урядів, бо ці люди несуть відповідальність перед своїми громадянами: «Політика – це діяльність, тобто сукупність рішень, які приймаються, акцій, що здійснюються, ризиків, яким піддаються, і все це з підтримки народу. Звичайно, не заборонено уявити, сподіватися, що прийде день, коли всі народи нашого старого континенту стануть єдиним народом. І, можливо, тоді буде єдиний уряд для Європи.» [7]. Як бачимо, тодішній французький Президент серйозно не сприймав ідеї єдиного європейського уряду. Така позиція де Голля суттєво перешкоджала інституційній інтеграції Європи.

* * *

Ще не перебуваючи в кріслі керівника Республіки, де Голль активно втручався у її політику. Зокрема, у вересні 1950 р. США запропонували створити спільну європейську армію. Розроблений проект «Європейська

організація оборони» був представлений 26 жовтня Жаном Моне. Спочатку Шарль де Голль прийняв цю ідею схвально, але вже з 1952 р. голлісти спільно з комуністами оголосили їй обструкцію, оскільки генерал почав вбачати у цьому проекті загрозу національним європейським арміям, які би підпорядковувалися США. Відповідно, 30 серпня 1954 р. депутати з Об'єднання французького народу проголосували проти ратифікації Паризького трактату, що означало поразку Європейської організації оборони.

13 травня 1958 р. Ш. де Голль приходить до влади, і в політиків превалює переконання, що з європейською інтеграцією покінчено. Однак, у 1958 р. він удався до двох значних починань. Перше стосувалося Спільного ринку, що мав згідно Римських угод набути чинності 1 січня 1959 р. У вересні 1958 р. президент де Голль зустрічається з німецьким канцлером Конрадом Аденауером, і вони начебто знаходять спільну мову в питанні захисту «Спільного ринку» від наявної на той час головної загрози. Це приводить до того, що Велика Британія, занепокоєна створенням сприятливої комерційної зони, до якої її не допускали, висунула пропозицію про вільну економічну зону для всіх західноєвропейських країн. Завдяки спільним зусиллям генерала де Голля та канцлера Аденауера британську пропозицію відкинули [2, с.605–606]. Крім того 28 грудня 1958 р. Франція прийняла план фінансового та монетарного оздоровлення, який окрім девальвації франка на 17,5 %, передбачав на 90 % знизити тарифи у торгівлі з іншими країнами ЄОВС [5, с.85].

Майже зразу після переселення у Єлисейський палац де Голль вирішив унормувати стосунки з НАТО, а, відповідно, і США. З цією метою він і пише у вересні 1958 р. президентові Ейзенхауеру листа, в якому пропонує замінити американську спрямованість НАТО на трискладовий блок зі США, Великобританії та Франції [2, с.606]. США, володіючи майже всіма стратегічними запасами ядерної зброї Північноатлантичного альянсу, не хотіли пристати на таку пропозицію, і президент Ейзенхауер дає про це знати генералові де Голлеві. І той більше не повертається до питання реорганізації

НАТО. Але це не означало, що французький президент змирився із тотальною перевагою США у структурах НАТО. Незважаючи на певний тиск з боку США і на відвертий спротив ООН, він підтримує активні атомні дослідження за військовою програмою. Від експериментальної стадії де Голль планує перейти до військової, і в 1960 р. ухвалюється програмний закон про французькі «ударні сили».

В подальшому всі американські пропозиції наштовхувалися на опір де Голля. Найяскравішим прикладом був спротив ідеї «Атлантичної спільноти», розробленій у 1962 р. президентом Кеннеді. До речі, натхненником цього проекту був француз, президент Комітету дій за Сполучені Штати Європи – Жан Моне. Навпроти могутніх Сполучених Штатів Америки на західному березі Атлантичного океану мали постати «Сполучені Штати Європи» на східному березі, об'єднавши значну частину Західної Європи. Отже, з обох боків Атлантики дві міцні опори було б з'єднано тісними політичними, економічними, культурними та стратегічними зв'язками. Опорам передбачалося бути рівновеликими, але США зберігали за собою одну важливу перевагу, а саме — монополію на ядерні та термоядерні сили [2, с.607]. У жовтні 1962 р. Кеннеді розширив цю програму, добившись схвалення Конгресом митного закону, названого «Законом про розширення торгівлі». Він передбачав взаємне зниження європейцями та американцями митних податків на 50 % для посилення торгівлі між двома берегами Атлантики. Але, як відомо, генерал де Голль мав власний план створення «європейської Європи», яка була б незалежною від біполярного світу, а тому на прес-конференції 14 січня 1963 р. він холоднокровно розбив європейські плани Кеннеді: *«З'явиться колосальна Атлантична спільнота, яка буде в залежності та під американським керівництвом, і яка повністю поглине Європейську Спільноту. Це зовсім не те, чого хотіла, і над чим працювала Франція, яка є абсолютно європейською конструкцією»* [12]. В цей же день де Голль відмовився брати участь у багатосторонніх силах НАТО, чим

започаткував процес виходу Франції з Північноатлантичного альянсу, що сягнув піку в 1968 р.

Де Голль насторожено ставився до прийняття нових членів до ЄЕС, оскільки це нібито могло порушити «європейський» характер цієї організації, а насправді послабило б позиції Франції. Це можна проілюструвати на прикладі спроб вступу Великобританії до ЄЕС. 9 серпня 1961 р. була оформлена офіційна заява на вступ Великобританії до ЄЕС, ініційована Г. Макмілланом (у 1961–1962 рр. аналогічні заявки подали Данія, Норвегія, Австрія, Швеція, Швейцарія та Португалія). 10 жовтня 1961 р. в Парижі почалися переговори з цього питання. З ініціативи де Голля країни ЄЕС мали формулювати на рівні Ради міністрів спільну одноголосну позицію щодо розширення ЄЕС [5, с.125]. 15-16 грудня 1962 р. рід час зустрічі в Рамбульє Ш. де Голль намагався переконати Г. Макміллана в необхідності зближення з Францією та проведення більш незалежної від США політики, негативна відповідь британського прем'єра стала вирішальною. 14 січня 1963 р. де Голль наклав вето на прийом Великобританія до ЄЕС: *«треба зрозуміти, що вступ Великобританії та інших держав повністю змінить характер договорів, компенсацій та правил, які були встановлені між шістьма державами, оскільки ці країни, як і Англія мають свої особливості. Отже це би був зовсім інший Спільний ринок, який би прийшлося будувати. Для одинадцяти. А потім для тринадцяти. А потім можливо для вісімнадцяти. І ця конструкція була б зовсім не схожою на те, що створене для шести...»* [12]. 11 травня 1967 р. Великобританії з ініціативи Г. Вільсона повторно подала свою кандидатуру на вступ до ЄЕС, з аналогічними заявами виступили також Ірландія, Данія та Норвегія. Однак, 16 травня 1967 року, не порадившись зі своїми колегами по ЄЕС, французький президент знову запропонував Великобританії «асоційоване членство» і наклав вето на її вступ до цієї організації [10].

Уже згадувалося, що важливе місце в економічній діяльності «європейської Європи» де Голль відводив саме сільському господарству.

Прийшовши до влади, Ш. де Голль почав активно втілювати ці ідеї в життя. Так, у січні 1962 р. на вимогу Франції та Нідерландів набула чинності Спільна сільськогосподарська політика (ССП), яка встановила базові регламенти для зернових і похідних продуктів, домашньої птиці та яєць, свинини, було полегшено товарообіг вина, фруктів та овочів (основної експортної статті Франції). У 1964 р. Рада міністрів зафіксувала спільні ціни для зернових і похідних продуктів, вирішивши відкрити єдиний ринок зернових 1 липня 1967 р. [5, с.96]. Але й у цьому напрямку примара наднаціональної структури не дала Ш. де Голлю спокійно провадити свій сільськогосподарський вектор. Проблема виникла у 1965 р., коли на запит Ради міністрів Комісія Гальштейна підготувала доповнення до фінансового регламенту 1962 р., запропонувавши сплачувати компенсаційні збори на сільськогосподарський імпорт із третіх країн у Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації і гарантування (ЄСФОГ) без транзиту через національні бюджети вже з липня 1967 р. Така схема дала б ЄЕС наднаціональний бюджет, управління ресурсами перепідпорядкувалося б Європарламенту, у чому де Голль і побачив загрозу, а тому вивів Францію з усіх структур ЄЕС і впродовж семи місяців практикував політику «порожнього стільця». Скандал вичерпався у січні 1966 р. підписанням Люксембурзького компромісу, за яким ЄСФОГ мав фінансуватися за рахунок компенсаційних зборів на сільськогосподарський імпорт, доповнених внесками країн-членів [5, с.97].

Варто розглянути, як де Голль втілював у життя ідею політичної співпраці у «європейській Європі». 5 вересня 1960 р. під час прес-конференції запропонував механізми регулярного співробітництва країн Західної Європи, яке мало полягати у регулярному скликанні нарад на рівні міністрів, заснуванні спеціалізованих комісії, створенні постійного політичного секретаріату з осідком у Парижі. Вже в 1961 р. це питання обговорювалося на першій в історії ЄЕС зустрічі голів держав та урядів у Парижі, де було прийнято рішення про створення спеціальної комісії у складі

представників усіх країн ЄЕС з метою визначення форм і організаційних принципів такого співробітництва. Комісію очолив тодішній посол Франції в Данії – Крістіан Фуше. У листопаді 1961 р. комісія запропонувала проект, який увійшов в історію, як «план Фуше». Основні положення розроблених пропозицій повністю відповідали деголлівському баченню Європи: створення політичного союзу, націленого на координацію зовнішньої й оборонної політики, з міжурядовим співробітництвом за зразком класичних міжнародних організацій; рішення за принципом одностайності мала приймати Рада голів держав або урядів; постійна Європейська політична комісія наділялася виключно технічними функціями; Асамблея позбавлялася контролюючих функцій; бюджет формувався за рахунок внесків держав-учасниць [5, с.116]. Цей проект з ініціативи Бельгії та Нідерландів було відкинуто. Так званий «план Фуше 2», який був оприлюднений 18 січня 1962 р. фактично дублював попередній варіант, а тому знову не знайшов підтримки у європейській спільноті. Цікаво, що після провалу «плану Фуше» голлісти не сиділи склавши руки, і 3 листопада 1964 р. Жан де Ліпковський, виступаючи в Національній асамблеї запропонував створити раду, яка би об'єднувала глав урядів шести країн, постійний секретаріат, здатний забезпечити спадкоємність рішень, та політичну комісію, зобов'язану готувати рішення ради й здійснювати контроль за їх виконанням [4, с.183].

На мою думку, некоректно говорити про те, що «вісь Париж-Бонн» була стратегічною метою Ш. де Голля. Просто, зважаючи на те, що інтереси де Голля та Аденауера співпадали, він вбачав у цій співпраці основу для створення «європейської Європи», що й пролунало у його виступі в Німеччині: *«Майбутнє наших двох країн є основою на якій може і повинен будуватися Європейський союз, найсильніший прояв світової свободи...»* [15]. А підписаний 22 січня 1963 р. в Парижі договір з ФРН передбачав регулярні зустрічі глав держав та урядів Франції і ФРН, міністрів закордонних справ, оборони, освіти та молоді, проведення консультацій перед прийняттям важливих рішень у сфері зовнішньої політики [5, с.117].

Тобто, франко-німецький договір був міні-моделлю нереалізованого «плану Фуше».

Таким чином, прийшовши до влади, Ш. де Голль з більшим чи меншим успіхом почав реалізувати на практиці свою концепцію «європейської Європи». Всі ініціативи, які не співпадали з його поглядами, незалежно від того, виходили вони з середовища країн-членів ЄЕС чи третьої сторони, наштовхувалися на його рішучий опір.

* * *

Отже, найприйнятнішою назвою для деголлівського проекту є саме його самоназва, тобто «європейська Європа», якою б немилозвучною не була вона для українського вуха. Суть концепції «європейської Європи» полягала у рівноправному союзі західноєвропейських континентальних держав. При цьому мав бути дотриманий принцип ідентичності кожної нації. В основі співпраці мали лежати спільні економічні інтереси, які мали співпадати з французькими пріоритетами, та необхідність вироблення спільної системи оборони. Система захисту європейських держав мала бути дієвою, але одночасно не послаблювати національних армій жодної з учасниць. Що ж стосується міжнародної політики, то «європейська Європа» мала стати своєрідною «третьою силою», яка повинна була протистояти біполярному світу та орієнтуватися на рівноправну, гуманітарну співпрацю з кожною країною світу.

Саме спротивом «наднаціональним» структурам та захистом французьких інтересів пояснюється криза «пустого стільця» 1965 р. Із опозицією де Голля втручання в європейську політику сил, які мали «іншу природу» пов'язується бойкот ідеї «Атлантичної спільноти», що належала американському президенту, а також опосередковано подвійне вето на вступ Великобританії до ЄЕС у 1963 та 1967 роках. Прагнення де Голля вести самостійну європейську політику проявилось у виході Франції з військових структур НАТО. «План Фуше» логічно трактувати, як невдалу спробу реалізації деголлівської концепції, яка була втілена у значно менших

масштабах – у рамках франко-німецького договору 1963 року, який, однак, теж не став безвідмовним інструментом реалізації планів де Голля.

Список використаних джерел та літератури

1. Entretien avec Michel Droit, deuxième Partie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00111/entretien-avec-michel-droit-deuxieme-partie> //14.09.10.
2. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших часів / Жан-Батіст Дюрозель ; [пер. з франц. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського]. – К. : Наука, 1995. – 835 с.
3. Киссинджер Г. Дипломатія / Генри Киссинджер ; [пер. с англ. В. Львова]. – М. : Научно-издательский центр “Ладомир”, 1997. – 848 с.
4. Шилов В. Политические партии и внешняя политика Франции / Вячеслав Шилов. – М. : Наука, 1977. – 304 с.
5. Копійка В. Європейський союз: заснування та етапи становлення / В. Копійка, Т. Шинкаренко. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001. – 448 с.
6. Conférence de presse du 15 mai 1962 (questions européennes) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00078/conference-de-presse-du-15-mai-1962-questions-europeennes>. – Дата звернення: 14.09.10.
7. Conférence de presse du 23 juillet 1964 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00095/conference-de-presse-du-23-juillet-1964>. – Дата звернення: 14.09.10.
8. Quelles institutions pour l'Europe ? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00325/quelles-institutions-pour-l-europe-?> – Дата звернення: 14.09.10.
9. Voyage en Pologne [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00138/voyage-en-pologne>. – Дата звернення: 14.09.10.

10. Conférence de presse du 16 mai 1967 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00129/conference-de-presse-du-16-mai-1967>. – Дата звернення: 14.09.10.
11. Discours à Bucarest [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00141/discours-a-bucarest>. – Дата звернення: 14.09.10.
12. Conférence de presse du 14 janvier 1963 (sur l'entrée de la Grande-Bretagne dans la CEE) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00085/conference-de-presse-du-14-janvier-1963-sur-l-entree-de-la-grande-bretagne-dans-la-cee>. – Дата звернення: 14.09.10.
13. Conférence de presse du 9 septembre 1965 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00384/conference-de-presse-du-9-septembre-1965>. – Дата звернення: 14.09.10.
14. Plaidoyer pour une Europe forte et indépendante [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00323/plaidoyer-pour-une-europe-forte-et-independante>. – Дата звернення: 14.09.10.
15. Voyage en Allemagne [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaulle00224/voyage-en-allemande>. – Дата звернення: 14.09.10.

“EUROPEAN EUROPE” BY CHARLES DE GAULLE

(BASED ON PHONOGRAMS OF OFFICIAL STATEMENTS)

On the basis of phonograms of Charles de Gaulle’s official speeches the author researched the views of this military and political leader into the integration processes in Western Europe. “European Europe” was considerate in four main perspectives: national issues, economy, security and defense system and the principle of leadership in this association. To trace the efficacy of de Gaulle’s

concept, ways and implementation mechanisms of his program in 1958-1968 have been analyzed.

Keywords: *Charles de Gaulle, France, the Fifth Republic, European integration, phonograms.*

**ВЗГЛЯДЫ ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ НА “ЕВРОПУ ЕВРОПЕЙСКУЮ”
(ПО МАТЕРИАЛАМ ФОНОГРАММ ОФИЦИАЛЬНЫХ
ВЫСТУПЛЕНИЙ)**

В статье исходя из фонограмм официальных выступлений Шарля де Голля рассмотрены взгляды этого военно-политического деятеля на интеграционные процессы в Западной Европе. “Европейская Европа” рассмотрена в четырёх основных ракурсах: национальный вопрос, экономика, система безопасности и обороны и принцип руководства этим объединением. С целью проследить действенность концепции де Голля, проанализированы пути и особенности реализации элементов этой программы на практике в 1958-1968 гг.

Ключевые слова: *Шарль де Голль, Франция, Пятая Республика, европейская интеграция, фонограммы.*